

Wie is bang voor vrouwelijke kunstenaars?

BELGISCHE
KUNSTENARESSEN
VAN 1880
TOT NU

Christiane Struyven

Lannoo

<u>HOOFDSTUK I</u>	Belgische kunstenaressen 1880-1920	8
	I. LA CONDITION FÉMININE	9
	II. AVANT-GARDEKUNST IN BRUSSEL 1880-1920	11
	III. VROUWELIJKE KUNSTENAARS	11
	Berthe Art	14
	Henriëtte Ronner-Knip	16
	Louise De Hem	18
	Cécile Douard	24
	Virginie Demont-Breton	28
	Alix D'Anethan	32
	Anna Boch	36
	Juliette Wytsman	40
	Marguerite Verboeckhoven	44
	Anna De Weert	48
 <u>HOOFDSTUK II</u>	 Belgische kunstenaressen in het interbellum	 52
	I. HISTORISCH PERSPECTIEF	53
	II. KUNST IN HET INTERBELLUM: DRIE NIEUWE STROMINGEN	55
	III. VROUWELIJKE KUNSTENAARS	56
	Marthe Donas	60
	Marthe Guillain	66
	Jane Carion	70
	Akarova	74
	Elisabeth Ivanovsky	78
	Yvonne Serruys	82
	Jenny Montigny	86
	Suzanne Fabry	90
	Gilberte Dumont	94

HOOFDSTUK III

Belgische kunstenaressen 1945-1970 98

I. DE TWEEDE FEMINISTISCHE GOLF OVERSPOELT OOK BELGIË 99

II. BELGISCHE KUNST TUSSEN 1945 EN 1975: LES TRENTÉ GLORIEUSES 102

III. VROUWELIJKE KUNSTENAARS 103

Mig Quinet 106

Anne Bonnet 112

Francine Holley 116

Stella Van der Auwera 120

Jane Graverol 124

Rachel Baes 130

Suzanne Van Damme 132

Hélène Riedel 134

HOOFDSTUK IV

Belgische kunstenaressen 1970-1990 138

I. FEDERALISERING EN FEMINISME 139

II. BELGISCHE KUNST TUSSEN 1970 EN 1990 141

III. VROUWELIJKE KUNSTENAARS 143

Evelyne Axell 146

Liliane Vertessen 152

Chantal Akerman 156

Lili Dujourie 160

Anne-Mie Van Kerckhoven 166

Ria Pacquée 172

Tapta 176

Marthe Wéry 180

Jacqueline Mesmaeker 184

Marianne Berenhaut 188

<u>HOOFDSTUK V</u>	Belgische kunstenaressen 1990-2025	192
	I. LA CONDITION FÉMININE	193
	II. BELGISCHE KUNST TUSSEN 1990 EN 2025	196
	III. VROUWELIJKE KUNSTENAARS	197
	Marie-Jo Lafontaine	200
	Françoise Schein	204
	Joëlle Tuerlinckx	208
	Ann Veronica Janssens	210
	Berlinde De Bruyckere	214
	Karin Hanssen	218
	Ilse D'Hollander	224
	Ana Torfs	228
	Agnes Varda	232
	Sofie Muller	236
	Otobong Nkanga	242
	Edith Dekyndt	246
	Tina Gillen	250
	Kati Heck	254
<u>EPILOOG</u>		256
<u>VOETNOTEN</u>		261
<u>BEELDVERANTWOORDING</u>		267

Berthe Art

(BRUSSEL 1857-1934)

Fraaie bloemenstillevens

Berthe Art is een succesvol bloemenschilder uit Brussel. Ze blijft bewust ongehuwd en maakt sterke composities met gedurfde kleuren en grote licht-donkercontrasten. Twintig jaar lang exposeert ze in binnen- en buitenland en krijgt vele prijzen. Ze is ook feministisch activiste. Ze is medestichter van de Cercle des femmes peintres en organiseert meerdere exposities voor vrouwelijke kunstenaars.

Zoals eerder gezegd, mogen meisjes in de negentiende eeuw alleen bloemenstillevens, kinderopretten en huisdieren schilderen. Mannen beweren dat ze hiervoor aanleg zouden hebben en dat het hun waarde op de huwelijksmarkt zou verhogen. Maar zodra ze huwen is de opleiding afgelopen; het blijven amateurs. Edmond Picard schrijft denigrerend over hen: 'De kunst om ons te charmeren, de kunst om ons te inspireren. Ziedaar de kunst van de vrouw. Alleen daartoe moet ze worden opgeleid en voor niets anders.'¹¹

Berthe Art wordt geboren in een welgestelde familie in Brussel. Als kind is ze gefascineerd door de rijke schilderijenverzameling van haar grootvader en ze wil zelf ook leren schilderen. Gelukkig steunen haar ouders haar. Tien jaar lang, van 1881 tot 1891, financieren ze haar (dure) opleiding bij de Belgische schilder Alfred Stevens in Parijs. Meisjes worden op dat moment nog niet toegelaten aan kunstacademies en hij vult die niche in met een privéacademie voor kunstenaresses.

Art is ambitieus en getalenteerd. Ze schildert en exposeert twintig jaar lang op de salons in Brussel en Parijs, op de wereldexpo in Chicago (1893), in de Royal Academy Londen (1896 en 1898), het Künstlerhaus in Wenen (1903) en op de wereldexpo in Luik (1905).

In 1888 wordt ze actief lid van de Cercle des femmes peintres in Brussel, in navolging van de Union des femmes peintres et sculpteurs in 1881 in Parijs. Van 1888 tot 1893 organiseert ze vier expo's voor vrouwelijke kunstenaars. Mannelijke critici bestempelen hen smalend als 'amateurs' en beschrijven hun werk als 'charmant, decoratief en borduurwerk'.¹²

In 1906 wordt Art benoemd tot ridder in de Leopoldsorde. In 1908 volgen drie expo's in Brussel, Berlijn en München. In 1911 sticht ze het Brusselse collectief Galerie Lyceum met Anna Boch, Juliette Wytsman, Ketty Gilsoul-Hoppe, de zussen Alice en Emma Ronner, en de zussen Louise en Marie Danse. Ze willen vrouwelijke kunstenaars promoten, maar omwille van de Eerste Wereldoorlog duurt het niet lang. Later geeft Art ook teken- en aquarellessen aan welgestelde meisjes. In 1920 wordt ze benoemd tot officier in de Leopoldsorde.

Haar werken zijn vandaag nog steeds spotgoedkoop.

— Fleurs et fruits —

Eigendom van de Belgische Staat, collectie van de Franse Gemeenschap, 1921

Dit stilleven is een feest. Oranje begonia's, lila seringens, paarse regenboogvarens, rood-groene blaren van een biefstukplant en gele palmbomen in het behangpapier knallen als een klein vuurwerk. De glanzende groene lege vaas geeft houvast aan de compositie.

Henriëtte Ronner-Knip

(AMSTERDAM 1821 – BRUSSEL 1909)

Voortreffelijk kattenschilder

Henriëtte Ronner-Knip is eind negentiende eeuw de meest gereputeerde huisdierschilder van Brussel. Ze excelleert in de weergave van de pels en kattenharen en in het narratief van de spelende poezenfamilie.

Ze leert als vijfjarige schilderen bij haar vader, die kunstschilder is in Amsterdam. In 1850 trouwt ze met Feico Ronner. Het jonge gezin installeert zich in Brussel en krijgt zes kinderen. Ronner-Knip wordt exclusief dierschilder en excelleert in het weergeven van poezen en katjes. Zij verdient de kost en haar man houdt zich bezig met de geldzaken en de briefwisseling.

Vanaf 1870 maakt ze taferelen met langharige poezen in burgersalons. Haar schilderijen staan bekend om hun fenomenale textuurweergave en anekdotische karakter. Geregeld laat ze ook haar eigen jachthonden, poezen en papegaai poseren, hetzij vrij rondlopend, hetzij in een kooi. Na een voorstudie van de gewenste poses zet ze de contouren van de dieren om in kartonnen, die ze monteert in het decor van meubelen, gedrapeerd textiel en antiquiteiten.

Ronner-Knip wordt een gereputeerd portrettist van huisdieren en werkt voor koningin Maria Hendrika en voor Maria van Hohenzollern-Sigmaringen, gravin van Vlaanderen. Ze krijgt opdrachten van het Belgische hof en Britse edellieden. Ze exposeert op salons in België en Nederland en in alle grote Europese, Amerikaanse en Australische steden. Ze ontvangt heel wat zilveren en gouden medailles. Ze wordt geridderd in de Belgische Leopoldsorde in 1887 en in de Orde van Oranje-Nassau in 1901.

Sinds enkele decennia zijn haar werken bijzonder duur op de veilingmarkt.

— Spelende kattenjongen —

Privécollectie, 1897

Een moederkat met vijf jongen kijkt bezorgd naar één poesje, dat boven op de harp is gekropen. Hoe springt dit waaghalsje terug? Een tweede zit verstrengeld tussen de hals van de harp en de snaren.

Louise De Hem

(IEPER 1866 – BRUSSEL 1922)

lepers portretschilder

Louise De Hem is een knap portretschilder uit Ieper. Ze heeft het groot geluk dat ze in de jaren 1880, als tienjarig kind, kan leren schilderen bij haar schoonbroer en schilder Théodore Cériez. Terug in Ieper wordt ze beroepsschilder bij haar schoonbroer. Ze blijft bewust ongehuwd. Van 1891 tot 1914 heeft ze een succesvolle artistieke carrière, eerst in Ieper en daarna in Brussel. Ze schildert portretten van burgers en boeren. Vooral die laatste zijn sterk. In 1908 huwt ze alsnog, maar ze blijft kinderloos.

Louise is een nakomertje in een Iepers gezin van acht kinderen. In 1876 trouwt haar oudere zus Hélène met de kunstschilder Théodore Cériez. Louise is op dat moment amper tien jaar oud, maar Cériez leert haar tekenen en schilderen en wordt haar mentor. Ze volgt twee jaar opleiding in Brussel, waarna de Ieperse kunstacademie haar een beurs geeft om zich in Parijs verder te bekwaamen. Vier jaar lang, van 1887 tot 1891, volgt ze les bij Alfred Stevens en aan de Académie Julian. Al die tijd is haar moeder – inmiddels weduwe – haar chaperon. Stevens moedigt haar aan om meer met pastel te werken.

In 1891 keert ze terug naar Ieper en gaat werken in het atelier van haar schoonbroer. Hij wordt directeur van de kunstacademie en zij krijgt portretopdrachten van Ieperse burgemeesters, notabelen, militairen en religieuzen. Jaarlijks exposeert ze op de Parijse salons. In 1897 exposeert ze ook op de wereldexpo in Chicago. In 1902 wordt ze lid van de Women's International Art Club. Ze participeert aan tentoonstellingen in binnen- en buitenland en behaalt gouden medailles in Londen, Rijsel en Parijs.

1904 wordt een jaar van verandering. De Hems schoonbroer sterft en ze verhuist met haar moeder en zus Hélène naar Brussel. Ze laten een ruim woonhuis en aanpalend atelier met exporuimte in art-nouveaustijl bouwen door architect Ernest Blérot. Alweer krijgt De Hem vele portretopdrachten van volksvertegenwoordigers, senatoren en rijke burgers. In 1908 trouwt ze – op dat moment 42 jaar oud – met ingenieur Frédéric Lebbe. Het paar blijft kinderloos.

In 1911 wordt ze geridderd in de Leopoldsoorde. Vanaf 1918 schildert ze niet langer. Louise De Hem sterft in 1922. Vijf jaar later schenkt haar zus Hélène 45 werken aan de stad Ieper. Sindsdien organiseert het stadsmuseum van Ieper af en toe expo's van haar oeuvre: in 1929, in 1992, in 1999 ('Een charmante kijk op de Belle Epoque') en in 2023.

— Plattelandsmeisje —

Collectie Yper Museum, 1891

In de zomer van 1891 trekt De Hem naar het platteland rond Ieper, waar ze dit boerenmeisje portretteert. Zo sluit ze aan bij het sociaal realisme, dat focust op de lagere klassen. Ze geeft dit kind levensecht weer. Haar helderblauwe ogen en het zonlicht op haar blonde haar stralen op één horizontale lijn op de groene achtergrond.

Elisabeth Ivanovsky

(CHIȘINĂU, MOLDAVIË 1910 – BRUSSEL 2006)

Innoverend illustrator

Elisabeth Ivanovsky is een vernieuwend illustrator van Belgische kinder- en jeugdboeken. Ze is van Russische origine en komt in 1932 grafiek studeren aan het Brusselse La Cambre. Met haar album *Cirkus* breekt ze al in 1933 als studente onmiddellijk door. Ze combineert constructivisme met folklore. Decennialang speelt ze een vernieuwende rol in de jeugdliteratuur en illustreert sprookjes en jeugdverhalen die in vele talen verschijnen. Na haar dood in 2006 kent haar oeuvre een revival.

Elisabeth Ivanovsky wordt in 1910 geboren in Chisinau, Moldavië, op dat moment deel van het Russische rijk. Het gezin is aristocratisch, erudiet en spreekt vier talen. Zij is de jongste van vijf kinderen. Tijdens de Russische Revolutie van 1917 verarmt het gezin: ze verliezen hun datsja, hun landerijen en wijngaard en komen uiteindelijk terecht in een klein stadsappartement in Chișinău. In 1918 wordt Moldavië Roemeens.

Als kind illustreert Ivanovsky sprookjes van haar oudere broer. Ze studeert zes jaar aan de kunstacademie in Chișinău (1923-1929) en behaalt er de eerste prijs voor tekenkunst. Ze leert er het constructivisme van El Lissitzky en Alexander Rodtsjenko. Die breken radicaal met de academische kunst van vóór 1917 en focussen op primaire kleuren, drukke ritmes en geabstraheerde vormen. Zoals vele Russen en Roemenen emigreert Ivanovsky in 1932 naar het Westen. Parijs is wellicht te duur en dus ze kiest Brussel vanwege La Cambre. Ze volgt er drie jaar boekillustratie en theaterdecor. Haar professoren Joris Minne en Herman Teirlinck ontdekken haar innovatieve constructivistische pochoirkunst en zetten haar meteen aan het werk. Ze illustreert vier albums in 1933: *Cirkus*, *Contes Russes*, *Grands et Petits* en *Un tas d'histoires*. Ze worden in beide landstalen uitgegeven bij Desclée de Brouwer, Casterman en Gautier-Languereau.

In 1936 illustreert ze het sprookje *L'histoire de Bass, Bassina et Boulou* en in 1937 *Klein Duimpje*, *Alibaba en de 40 rovers* en *Tijl* voor De Sikkels in Antwerpen. Op vraag van Herman Teirlinck ontwerpt ze ook toneelkostuums voor *Reinaard de Vos* en *Elkerlyck*. In 1937 ontmoet ze Marcelle Vêrité, auteur van kinder verhalen. Samen zullen ze vijftig jaar kinderboeken maken.

In 1942 ontwerpt Ivanovsky de 24 miniatuurboekjes *Pomme d'api* op tekst van de Franse René Meurant voor Les Editions des Artistes in Brussel. Ze worden gedrukt op oud behangpapier en hebben het formaat van grote luciferdozen. Zo blijft de prijs zeer laag. De serie kent een immens succes en Ivanovsky wordt beroepsillustrator. In 1944 trouwt ze met Meurant en krijgt ze de Belgische nationaliteit. Het gezin krijgt drie kinderen.

Vanaf 1945 wordt haar werk noodgedwongen conventioneel: kinderillustraties zijn voortaan geïndustrialiseerd en romans voor volwassenen worden niet langer geïllustreerd. Ze illustreert talloze sprookjes en dierenverhalen, die in vijf landen worden uitgegeven en in zeven talen worden vertaald. Ze blijft actief tot diep in de jaren 1980.

Ivanovsky sterft in 2006. Vanaf 2007 verschijnen heruitgaven van haar werk, en in 2010 schenkt haar familie haar archief aan de Bibliothèque Nationale de France in Parijs. Er volgt een expo in het Centre de littérature de la jeunesse in Brussel. In 2017 schrijft haar zoon Georges Meurant haar monografie ter gelegenheid van een retrospectieve in het Centre de Littérature Française en het Van Abbemuseum in Eindhoven.³¹

— Cirkus — Hondendressage —

Bibliothèque Nationale de France, Parijs, 1933

In de zomer van 1933 ontwerpt Ivanovskiy een album met zeven circusscènes in waterverfstencils op haar mansardekamertje. Ze heeft geen tafel en tekent op haar kartonnen portfolio op haar bed. Ze laat zich inspireren door een klein rondreizend Hongaars circus uit haar kindertijd in Chisinau. De illustraties zijn constructivistisch, uitbundig en energiek.

Stella Van der Auwera

(MECHELEN 1920-1984)

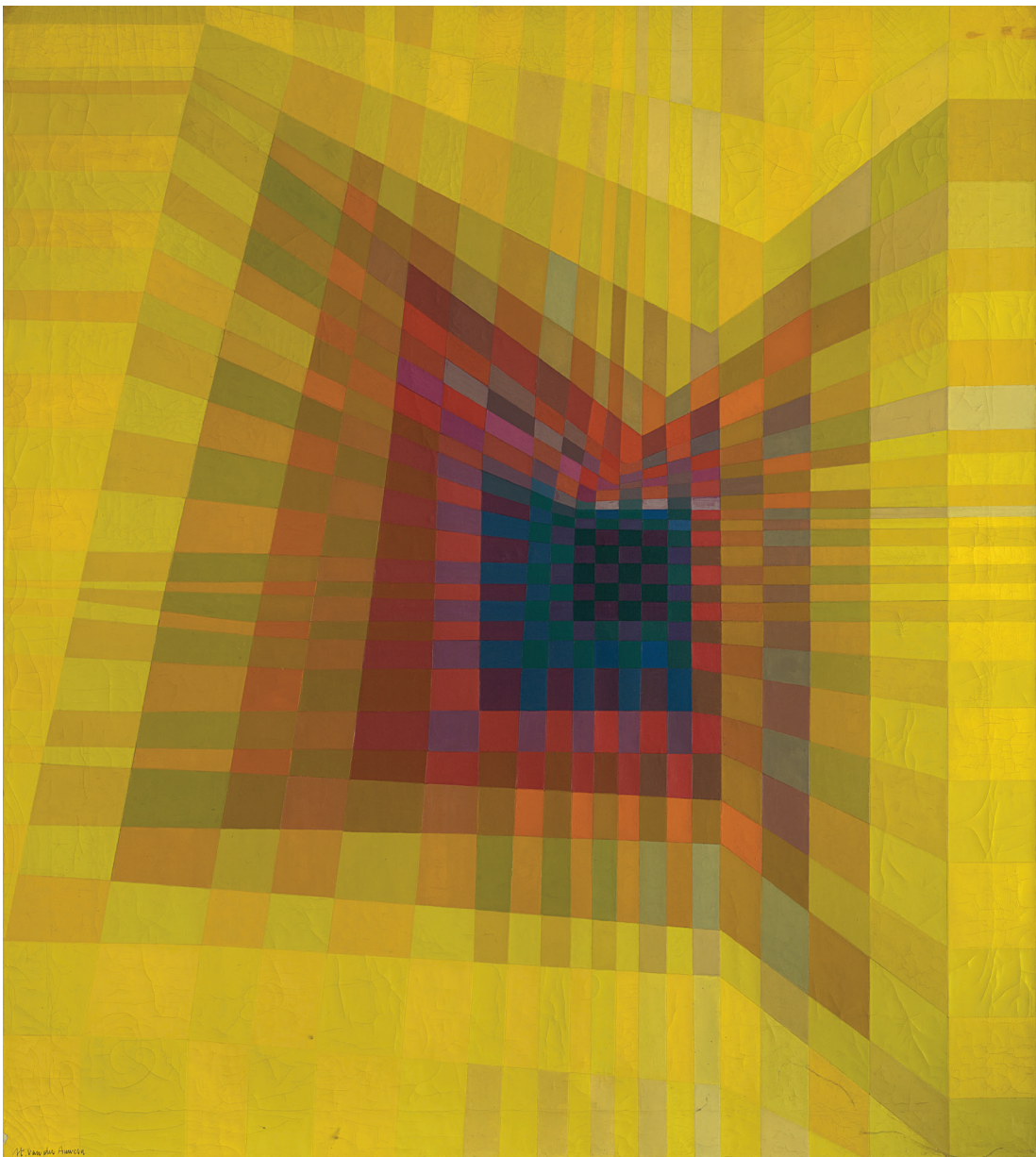
De Mechelse Frank Stella

Stella Van der Auwera is een Mechels kunstenaar die vanaf de jaren 1950 geometrisch abstract schildert. Gaandeweg worden haar composities ruimtelijker en kleurrijker. Ze evolueert naar optische kunst en nadien naar figuratie. Samen met haar man Ray is ze lid van de beweging L'Art Abstrait (1952-1956).

Van 1936 tot 1942 studeert Stella Van der Auwera aan de Mechelse kunstacademie bij Prosper De Troyer. Van 1950 tot 1980 is ze er zelf leraar. Ze is gehuwd met Ray Gilles, schilder en graficus. Eerder studeerde hij aan La Cambre in Brussel. Gilles werkt abstract en is lid van L'Art abstrait van Delahaut. Via hem komt ook Stella in de groep terecht. Ze stellen samen tentoon. Tezelfdertijd blijft het echtpaar actief in de club 'Academie' binnen de Mechelse academie. Ze participeren aan expo's, jazzconcerten, voordrachten, carnavals en voordrachten. Ze wonen in een woning van de bekende architect Renaet Braam.¹⁸

Gaandeweg evolueert haar geometrische abstractie van donkere naar lichte kleuren en van vlakheid naar ruimtelijkheid. Tezelfdertijd ontwikkelt Ray Gilles een theorie van kleurenverhoudingen gebaseerd op wiskundige berekeningen. Hij doceert die in meerdere kunstscholen zoals Sint-Lukas Brussel, het BRT-Opleidingscentrum, Hoger Instituut voor Bouwkunst en Stedenbouw Antwerpen en meerdere hogescholen in Nederland. In 1970 publiceert hij die in het boek *Kleur en Kommunikatie* bij de Academie van Bouwkunst in Tilburg. Jarenlang past Van der Auwera zijn theorie toe maar met meer vrijheid dan hijzelf. Haar composities lijken op die van de Amerikaan Frank Stella. Vanaf 1965 is Ray Gilles decennialang een internationaal gelauwerd cartoonist bij *De Standaard*.

Michel Seuphor vermeldt Ray Gilles en Stella Van der Auwera in zijn standaardwerk over abstracte Belgische schilderkunst dat in 1963 verscheen. André Garitte vermeldt hen in 2010 in zijn overzichtscatalogoog van honderd jaar Belgische abstracte kunst.¹⁹

— Compositie —

Privéverzameling Mechelen, 1956

Deze zonnige compositie draait letterlijk rond een witte cirkel op een hemelblauwe achtergrond. Daarin en rondom prangt ze fraai gekleurde oervormen: een driehoek, een vierkant, enkele balken, het cijfer 1. Ze benadrukt de vlakheid. Van der Auwera leidt het oog doorheen de ruimte naar een klein centraal zwart vierkant en dan weer terug. Ze speelt met driedimensionale optische bewegingen op een linnen oppervlak.

Chantal Akerman

(BRUSSEL 1950 – PARIJS 2015)

Topcineaste

Chantal Akerman is een van de meest vernieuwende filmmakers van haar generatie. In 1975 maakt ze de film *Jeanne Dielman, 23 quai du commerce, 1080 Bruxelles*. Het is een sleutelwerk van de feministische avant-gardecinema. Akerman is dan slechts 25 jaar oud. Alhoewel cinefielen de film al snel appreciëren, wordt hij pas bijna vijftig jaar later als een meesterwerk erkend. In 2022 wordt de film door 1600 internationale filmcritici van het gezaghebbende Britse filmmagazine *Sight & Sound* uitgeroepen tot de beste film voor de periode 2022-2032. Akerman is bijzonder productief en werkt in Parijs, New York en Brussel. In 2015 stapt ze uit het leven.

Akerman stamt uit een Joods-Poolse familie, die in de jaren 1930 naar Brussel emigreert. In 1942 worden haar moeder en grootouders naar Auschwitz gedeporteerd. Alleen haar moeder keert terug. Ze trouwt met een Joodse handelaar in lederwaren, krijgt twee dochters en is levenslang huisvrouw. Voor Akerman is ze een zeer belangrijk personage.

In 1965 ziet Akerman als vijftienjarige de experimentele film *Pierrot le fou* van Jean-Luc Godard. Op slag wil ze zelf filmen en dus gaat ze filmschool volgen in Brussel. In januari 1968 bezoekt ze het experimentele Filmfestival in Knokke. Ze is van de kaart. Ze verlaat de filmschool en vertrekt naar Parijs, waar ze enkele jaren als stagiair in een theaterschool en een filmlaboratorium werkt.

In 1971 trekt ze twee jaar naar New York en komt er terecht in het experimentele filmcircuit. Ze maakt enkele spotgoedkope subversieve kortfilms. In 1975 realiseert ze *Jeanne Dielman* in Brussel met een minuscule budget. De film is volstrekt vernieuwend. Niet alleen duurt hij 3 uur en 20 minuten, ze kiest ook een feministisch thema: drie dagen in het routineuze leven van een Brusselse huisvrouw. Haar filmtechniek is radicaal nieuw: statische camerastandpunten, geometrische cadrage, ellenlange shots, en acteurs die afstandelijk acteren. Haar verhaalwijze is eveneens nieuw: ze rekt de tijd, deconstrueert het narratief en speelt met de vrijheid van de personages. Sommigen noemen haar film bijna proustiaans in detail en visuele gratie.²²

Akerman heeft een buitengewoon productieve internationale carrière. Ze draait twaalf langspeel-

films, dertig kortfilms en meerdere documentaires. Ze geeft les in filmscholen in New York en Brussel. In *News from home* (1976) combineert ze groezelige beelden van New York met een geluidsband. Daarin lezen twee stemmen brieven van haar moeder en haarzelf voor uit 1971-1973. In *Toute une nuit* (1982) realiseert ze een mozaïek van tien koppels tijdens één Brusselse zomernacht. Ze beschrijft de verlangens, angst, frustratie en eenzaamheid in liefdesrelaties. Haar film *Golden eighties* (1985) is een musical over liefdesintriges in de Brusselse GuldenVliesgalerij, waar haar vader een lederwinkel had.

In 1993 realiseert ze haar film *De l'est*. In 1995 verlegt ze de grens tussen film en museum. Ze toont diezelfde film *De l'est* op 24 televisieschermen met acht tracks. De kijker wandelt, hoort en ziet de mensen die wachten en onderweg zijn. De installatie staat twee jaar lang in topmusea in Boston, Minneapolis, Parijs, Wolfsburg, Valencia en Brussel. Nadien maakt ze twee documentaires over migranten aan de Amerikaans-Mexicaanse grens. In *South* (1999) en *From the other side* (2002) filmt ze indringende beelden van het non-stop rijden, de eindeloze landschappen en de traumatische ervaringen van Mexicaanse immigranten. Opnieuw toont ze die op meerdere grote schermen, waar de bezoeker tussen wandelt voor een confronterende ervaring.

Haar installaties worden getoond op de Biënnale van Venetië (2001), Documenta in Kassel (2002), de Biënnale van Sao Paulo (2010) en in topmusea voor hedendaagse kunst. Ze schrijft ook filmscripts, toneelstukken, een monoloog en autobiografische boeken.²³ Na het overlijden van haar moeder in 2014 stapt Akerman uit het leven in 2015. In datzelfde jaar wordt haar laatste video-interview met haar moeder getoond op de Biënnale van Venetië.

Vandaag leeft haar filmkunst voort in het oeuvre van cineasten zoals Gus Van Sant, Michael Haneke en Sofia Coppola en in dat van toonaangevende fotografen zoals Manon de Boer, Frida Orupabo en Carmen Winant.

In 2024 tonen Bozar en het Parijse Jeu de Paume haar retrospectieve *Travelling* met kortfilms, filmfragmenten, interviews en video-installaties.

— Jeanne Dielman, 23 quai du commerce, 1080 Bruxelles —

Cinematek, Brussel, 1975

Traag en nauwgezet toont Akerman de routine van een huisvrouw, die aardappelen schilt, kookt, afwast, voor haar zoon zorgt en gevoelloos de liefde bedrijft. Ze leeft op automatische piloot. Tot er iets gebeurt en de routine verstoord wordt. Akerman legt de vinger op de toenmalige sociale realiteit van vele huisvrouwen en moeders, die nooit eerder cinematografisch in beeld kwamen. Er is sprake van voyeurisme, maar ook van een diepe menselijkheid.

Berlinde De Bruyckere

(GENT 1964)

Onschuld kan een hel zijn

Berlinde De Bruyckere staat bekend om haar emotioneel beladen installaties, beelden en tekeningen. Al veertig jaar lang legt ze zich toe op de grote verhalen; lijden, hoop, kwetsbaarheid, verlangen, en het menselijke lichaam in al zijn eenzaamheid en vergankelijkheid. Haar dekenvrouwen, paarden-sculpturen, vervormde lichamen, monumentale verwelkte bloemen uit was, en haar oude vitrinekasten en glazen stolpen met omzwachtelde boomstronken en ledematen bezitten ondanks hun soms confronterende inhoud een eigen esthetiek: een soort sombere schoonheid, rijk aan associaties. Het zijn visuele getuigen van transformatie die een mystiek, haast spiritueel aura krijgen.

Berlinde De Bruyckere is het enige kind van een Gents slagersgezin en is van kindsbeen vertrouwd met vleeshompen en runderkarkassen. Ze studeert aan Sint-Lucas in Gent en studeert af in 1986. Midden jaren negentig maakt ze haar eerste zogenaamde 'dekenvrouwen'; kwetsbare figuren, beladen met dekens die als een enorme sluier zowel het gelaat als het lichaam bedekken. De dekens beklemmen maar bieden ook bescherming. Geïnspireerd door archiefbeelden die ze vindt in het Ieperse In Flanders Fields Museum, maakt De Bruyckere sinds 2000 ook installaties met paardenlichamen. Het paard, in de initiële installatie een metafoor voor de verschrikkingen van de Eerste Wereldoorlog, zal verder evolueren tot een vaste waarde binnen het oeuvre van de kunstenaar. Kort daarna perfectioneert ze ook haar wastechiek en zo ontstaan de eerste vervormde lichamen in was. Het hoofd en geslacht van deze figuren zijn vaak bedekt of afwezig. Het gezichtsloze lichaam spreekt niet over het individu, maar raakt aan wat universeel is.

Berlinde De Bruyckere bouwt haar sculpturen op uit was, wollen dekens, dierenhuiden, verweerd leer en gevonden objecten. Voor de wassen sculpturen rijgt ze afzonderlijke afgietsels weer aan elkaar tot één geheel, één lichaam. Dankzij speciale pigmenten transformeert de was in de bleke huid waar bloed, aderen en kneuzingen doorheen schemeren. Rode plekken en wonden geven de indruk van een gekweld lichaam en roepen associaties op met de religieuze symboliek rond martelaren. De

Bruyckere probeert ons met haar werk opnieuw gevoelig te maken voor het diepmenselijke, tijdloze lijden. Vandaag zijn we bijna daar immuun voor door de overvloed van afschuwelijke beelden die we via de massamedia te zien krijgen. De kunstenaar doet ons kijken en stilstaan bij het leed van mens en dier. Ze tast feilloos af hoever ze kan gaan in het visualiseren van fysieke en emotionele pijn.

Op de Biënnale van Venetië in 2003 toont ze *K 36*, 2003, haar Black Horse, een monumentale sculptuur van een verwrongen paardenlichaam met een glanzende vacht. Ze beleeft er een internationale doorbraak en belangrijke musea wereldwijd kopen haar werk aan. Dichter bij huis heeft ze in 2005 een solotentoonstelling in de Stichting De Pont in Tilburg.

In 2013 vertegenwoordigt ze België op de Biënnale van Venetië. Ze maakt indruk met *Kreupelhout/Cripplewood*, 2012-2013, een monumentale wassen sculptuur van een gevallen Olm, waarvoor ze zich laat inspireren door de stad Venetië, diens patroonheilige Sint-Sebastiaan en het literaire werk van de Zuid-Afrikaanse auteur J.M. Coetzee. In 2015 krijgt ze alweer grote overzichtstentoonstellingen in het Gemeentemuseum Den Haag en het S.M.A.K.. Ze zet ook haar eerste stappen binnen de podiumkunsten en realiseert haar eerste operadecors voor *Penthesilea* van Pascal Dusapin in De Munt in Brussel (2015) en later voor *"Ombra"* van Alain Platel in Antwerpen en Gent (2022). In 2019 en 2021 volgen tentoonstellingen in het Hof van Busleyden in Mechelen en in het Bonnefantenmuseum in Maastricht.

Voor de Biënnale van Venetië 2024 nodigt de Benedictijner gemeenschap van de Abbazia di San Giorgio Maggiore haar uit om de Basilica en de aanpalende galerijen met haar kunst te vullen. City of Refuge III wordt een aangrijpende totaalervaring die zowel bij publiek als pers veel bijval oogst. Een deel van de installatie wordt in 2025 opgenomen in Khoros, een omvangrijke solotentoonstelling in BOZAR, die focust op het verhaal en de inspiratiebronnen achter het werk van De Bruyckere.

Berlinde De Bruyckere exposeert sinds 1989. Haar werk figureert in talloze internationale solo- en groepstentoonstellingen, collecties en publicaties. Ze is eredokter van de Universiteit van Gent (2015).

— Spreken —

Collectie M HKA, 1999

Oude dekens versluieren twee vrouwen die noch kunnen zien, noch gezien of gehoord kunnen worden. Het is een beeld van machteloosheid en verstikking, maar eveneens van vertroosting en geborgenheid. Ze zijn verenigd in een bedrukte omhelzing. 'Lijden is het meest reële ding in de wereld', schrijft Yuval Harrari in zijn boek *Lessons for the 21st Century*.

TEKSTEN
Christiane Struyven

REDACTIE
Annemiek Seeuws

CORRECTIE PROEVEN
Sofie Renier

BEELDREDACTIE
Sarah Theerlynck

VORMGEVING
Jurgen Persijn

ZETWERK
Keppie & Keppie

Ik hou eraan om de volgende mensen oprecht te danken voor hun professionele en enthousiaste steun tijdens het schrijven van dit boek: Werner Adriaenssens, Paul Huvenne, Marijke Seresia, Marie-Paule en Yasmine Geukens-De Vil, Françoise Lahaye, Johnny Maesschalck, Sofie Muller, Danièle Nees, Tina Gillen, Rik Sauwen, Bernard Gilbert en mijn kinderen Carlos en Ana. Mijn bijzondere dank gaat naar Marie Beaumont, die het boek in fraai Frans omzette en die tijdens het ganse schrijf- en vertaalproces een rots in de branding was

www.lannoo.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

Als u opmerkingen of vragen hebt, dan kunt u contact opnemen met onze redactie:
art@lannoo.com

© Lannoo Uitgeverij NV, Tielt, België, 2025
D/2025/45/188 - NUR 646/654
ISBN: 978-90-209-7892-6

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies